

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Διευθυντής: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

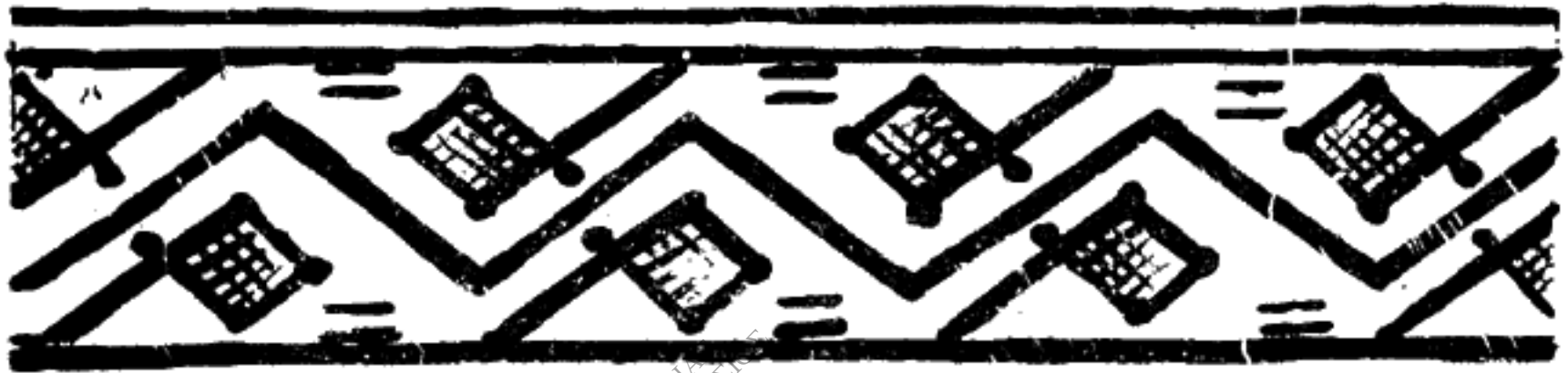
ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ *

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΩΓΩΝ : Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ

15.—"Έτσι σιγά-σιγά, με μίαν εξέλιξη άργή και όμαλή, φτάσαμε στην αντίληψη μιάς ψυχολογίας βασισμένης στις άγωγές του ανθρώπου. Νά μελετούμε τις αντίδράσεις που προκαλεί ο άνθρωπος έξωτερικά, στις κινήσεις του και στην όμιλία του. Αυτές οι αντιδράσεις είναι οι ανθρώπινες άγωγές και η ψυχολογία γίνεται ή έπιστημονική και περιγραφική μελέτη των άγωγών αυτών.

Η κλασσική ψυχολογία, καταγόμενη από τη μεταφυσική ή τη φιλοσοφία, είχε, καθώς είπαμε, την άφετηρία της από τη σκέψη και έρευνούσε τις ιδέες όπως έμφανίζονται, απ' εύθειας, διά της ένδοσκόπησης, στη συνείδηση. Έξαιτίας της ελάχιστα σαφούς αυτής μεθόδου, δέν σημείωνε καμιά πρόοδο.

Η νέα έπιστημονική ψυχολογία άσχολεϊται με τις άγωγές των ανθρώπινων όντων, δηλαδή με πράξεις. Ουσιαστικά, όλα τα έρευνώμενα φαινόμενα δέν είναι παρά ένέργειες, από την άνακλαση που είναι μιά αντίδραση άπαρτιζόμενη από σαφώς καθωρισμένες κινήσεις, με έναν σαφώς καθωρισμένον έξωτερικόν έρεθισμό, έως τα πολυπλοκώτερα φαινόμενα, όπως ή γλώσσα, οι ιδέες, οι έπιστημονικές, ήθικές και αισθητικές αξίες. Οι άγωγές αυτές είναι σύνολα πράξεων, κινήσεων των βραχιόνων, των κινήμων, του σώματος όλοκληρου και κυρίως του στόματος. Γιατί, κι' αυτό πρέπει να είναι ένας κανόνας που δέν πρέπει να παραμελεί ο ψυχολόγος, αν καθώρισαν τον άνθρωπο σαν ένα σοφό πλάσμα, ή ικανό να δημιουργεί, ο μόνος όρισμός που του άρμόζει πραγματικά είναι ότι είναι ένα πλάσμα λαλούν και μάλιστα φλύαρο.

Το ανθρώπινο όν προσαρμόσθηκε πρώτα πρώτα, καθώς είδαμε, από τις έντερικές λειτουργίες, την άναπνοή, την χώνευση κλπ. κατόπιν από κινήσεις των μελών ή του σώματος. Αυτά είναι άνακλαστικά φαινόμενα. Κατόπιν, τέλος, από σύνολα κινήσεων, προοδευτικά πολύπλοκων που δημιούργησαν τις διάφορες ψυχολογικές άγωγές.

"Έτσι, το ανθρώπινο πνεύμα παρουσιάζεται

σά μιά σειρά άγωγών όλοένα και πιο πολύπλοκων και καταγωγής όλοένα και πιο πρόσφατης, που έπισωρεύονται στρωματηδόν οι μέν στις δέ και που σχηματίζουν σάμπως μιά πελώρια κλίμακα, σαν διαζώματα ή σκαλοπάτια.

Στο πρώτο σκαλοπάτι βρίσκονται τα άπλά άνακλαστικά φαινόμενα, κατόπιν εύθως άμέσως, έρχεται το δεύτερο σκαλοπάτι με τις άγωγές της αντίληψης για τις όποιες θά πούμε μερικές λέξεις.

Πραγματικά, ή κλασσική ψυχολογία, από την έποχή κυρίως του Condillac, άρχισε με μίαν έννοια διαφορετική από την αντίληψη άρχισε με την αίσθηση που είτανε, να είπούμε, το πρώτο ψυχικό άτομο. Ο Condillac, στο περίφημο βιβλίον του: «Δοκίμιο περί της καταγωγής των ανθρώπινων γνώσεων» (1746), έγραφε: «Οι αισθήσεις λοιπόν, και οι λειτουργίες της ψυχής είναι το ύλικό όλων των γνώσεών μας»¹. Δυστυχώς για τη θεωρία του Condillac, σήμερα είναι πιά γνωστό πως ή άπλή αίσθηση, δέν ύφίσταται². Για τον Höffding ήδη, ύπήρχε στο ψυχικό αυτό άτομο, στην αίσθηση, μιά έργασία σύνθεσης και ένωσης. Η χρεωκοπία της ψυχο-φυσικής του Φέχνερ προέρχεται άκριβώς απ' αυτή τη διαπίστωση³. Ήδη ο Jules Tannery στα άρθρα του στην «Έπιστημονική Έπιθεώρηση»⁴ άρθρα που έπαιξαν τεράστιο ρόλο στη φιλοσοφία (κι' απ' όπου βγήκαν τα "Άμεσα δεδομένα της συνείδησης του Έρρίκου Μπερξόν)⁵ είχε άποδείξει πως τα συνειδησια-

1. "Έχουμε υπ' όψει μας την έκδοση του 1798, σ. 19 (Μέρος Α', κεφ. Α', παράγρ. 5η). Με «ένέργειες» έννοούσε τις ιδιότητες για τις όποιες κάναμε λόγο.

2. Βλ. κυρίως Höffding, Essai d'une psychologie, κεφ. V, Α. 2 που ήδη αντιτίθεται στη θεωρία τούτη. Το βιβλίον του χρονολογείται από το 1882.

3. Είναι γνωστός ο λογαριθμικός νόμος των αισθήσεων σύμφωνα με το νόμο τούτο οι διαφορές των αισθήσεων αύξάνουν βραδύτερα από τις διαφορές των διεγερτικών έλατηρίων. Οι αισθήσεις αύξάνουν κατ' αριθμητική πρόοδο και οι διεγέρσεις κατ' γεωμετρική, δηλαδή όπως ο λογάριθμος.

Οι άριθμοί είναι ποσότητες συνεχείς ενώ οι αισθήσεις αύξάνουν με άπτόμα άλματα, και ύπάρχει ένα minimum αισθήσεως και όταν άκόμη ο άριθμός πέφτει στο μηδέν.

4. «Revue Scientifique», 13 Mars και 24 Avril 1875.

5. H. Bergson: «Essai sur les données immédiates

* Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος.

κά φαινόμενα διαφέρουν μεταξύ τους σε ποιότητα κι' όχι σε ποσότητα. 'Η κριτική τούτη, γενομένη στα 1888 προκάλεσε τόν θλεθρο τής ψυχο-φυσικής. 'Αλλά σήμερα δέν θά έκαναν τήν ίδια κριτική τής ψυχο-φυσικής και τών αισθησεών.

'Η ψυχοφυσική από τήν άποψη τής αντικειμενικής ψυχολογίας δέν είναι αδύνατη, είναι μονάχα παράλογη. "Ο,τι μελετούμε στην ψυχοφυσική δέν είναι ή αίσθηση. 'Η αίσθηση δέν μιλεί, δέν ξαίρει νά μιλήσει—και τó άτομο πού επάνω του πειραματίζονται, μιλεί. Κι' όταν τó άτομο μιλεί, υπάρχουν πολλά φαινόμενα πού εμφανίζονται μαζί. Κατά βάθος οι ίδιοι οι πειραματιστές δέν ξαίρουν τί φαινόμενο μετρούν. Τό πολύ-πολύ μπορούν νά πούν πώς έξετάζουν τή δυνατότητα αυτόπαρατήρησης του υπό πειραματισμόν υποκειμένου. "Όταν, λ. χ., χρησιμοποιούν τó περίφημο όργανο πού ονομάζουν αισθησιόμετρο του Brown-Sequard, έφωδισμένο με δυό βελόνες με τίς όποιες κεντούν τó υποκείμενο σε δυό διάφορα και γειτονικά μέρη, κατά τόν μεγάλο ψυχολόγο Head (του Λονδίνου) ή διάκριση τών δυό αίχμων του αισθησιόμετρου δέν είναι πιά διόλου αίσθηση αλλά μιá καθαρά νοητική ενέργεια πού συνεπάγεται έντοπισμούς και τήν εκτίμηση τών διαφορών τους. 'Εκάναμε ήδη μερικές ανάλογες διαπιστώσεις σχετικές με τίς αισθήσεις στην παράγραφο 12 του έργου τούτου' είναι περιττό νά επανέλθουμε.

'Αλλά στον τομέα τής κυρίως αισθητικής συναντούμε αισθητικές θεωρίες πού βασίζονται ακριβώς στις αισθήσεις. Για παράδειγμα θά φέρω τίς θεωρίες του Guyau. 'Ο συγγραφέας αυτός υποστήριξε πώς οι αισθήσεις, όλες άνεξαιρέτως, μπορούν νά προκαλέσουν τó αισθητικό φαινόμενο. 'Αναζήτησε τó αισθητικό τούτο φαινόμενο στην αίσθηση του θερμού και του ψυχρού, τής επαφής, τής γνώσης και τής βσφρησης. Μιά μέρα, διηγείται, πίνοντας γάλα στα Πυρηναία, του φάνηκε πώς αισθανότανε μιá ποιμενική συμφωνία από τή γεύση άντις από τήν άκοή'. 'Ο Γκυγιώ εξάλλου άποφεύγει νά υποδείξει ποιάν ακριβώς στιγμή μιá αίσθηση άποκτά τόν αισθητικόν αυτό χαρακτήρα. «Είναι, γράφει, άπλώς ζήτημα βαθμού»².

'Υπάρχει, ίσως, κάποια δόση αλήθειας στις διαπιστώσεις του Γκυγιώ, μονάχα τότες δέν θά έπρόκειτο πιά για τó άτομο-αίσθηση του Condillac, για μιá καθαρή και μη αναλύσιμη αίσθηση, άμεσο δεδομένο τής συνείδησης. Θά έπρόκειτο μάλλον για μιάν αίσθηση πού έχει δημιουργήσει ή συνείδηση (πράμα πού δέν άποδέχεται ó Γκυγιώ) για μιάν αίσθηση πού δημιουργήθηκε από τó πνεύμα κι' όχι από ένα πα-

θητικό και άμεσο δεδομένο πού ó έξωτερικός κόσμος επιβάλλει στην γεννωμένη συνείδηση.

'Αλλά τότε δέν πρόκειται πιά για αίσθηση υπό τήν έννοια πού ó Condillac (κι' όλόκληρη ή κλασσική ψυχολογία) έδινε στην λέξη τούτη, αλλά στην πραγματικότητα για τήν ά ν τ ί λ η ψ η.

«'Επεφύλαξαν, γράφει ó Dr Charles Richet, τó όνομα αντίληψη στην έντελώς συνειδητή αίσθηση. Συνεπώς ή αίσθηση, όρος γενικώτερος ύποδηλοι κάθε συγκλονισμό τής αισθαντικότητας, είτε συνειδητό είτε άσυνειδητό»¹. Δίνω αυτόν ακριβώς τόν όρισμό τής αντίληψης και τής αίσθησης, όρισμό πού κάθε άλλο παρά σαφής είναι², για νά καταδείξω τή δυσχέρεια πού υπάρχει στον διαχωρισμό τους κι' άκόμη τή δυσχέρεια πού συναντούν στο νά καταστήσουν τήν αίσθηση κάτι τó άνεξάρτητο από τήν αντίληψη.

Για νά μπορέσουνε ν' άποκαταστήσουν σαφή διάκριση μεταξύ αίσθησης και αντίληψης, καταφύγανε στην περίφημη παρατήρηση του Charcot, στον άρρωστον εκείνον πού είχε χάσει μετά μιá νευρική διαταραχή, τήν ικανότητα νά αντιλαμβάνεται τά όρατά αντικείμενα, μολονότι ή ικανότητά του νά αισθάνεται συγκινήσεις δέν έπαθε σχεδόν καμμιά βλάβη. Κάθε φορά πού γύριζε στον τόπο πού γεννήθηκε του φαινότανε ξένος' δέν μπορούσε ν' αναγνωρίσει άμέσως τή γυναίκα του και τó παιδί του και κάποτε μάλιστα και τήν ίδια τήν εικόνα του στον καθρέφτη³. Στην πραγματικότητα, στην περίπτωση τούτη όπως και σε άλλες ανάλογες, του έλειπε ή ικανότητα τής αναγνώρισης και τής ταυτοποίησης—ικανότητες πού βρίσκονται σε επίπεδο άνώτερο από τήν αντίληψη⁴.

'Αν σταθούμε στην κυρίως λεγόμενη αντίληψη, βλέπουμε ότι οι κλασσικές θεωρίες κυρίως από τήν εποχή του Wundt συμφωνούν στο χαρακτηρισμό της ως νοητικής λειτουργίας με τήν όποιαν ιδιοποιούμεθα ό,τι μās δίνεται στην αίσθηση και ένσωματώνουμε τήν αίσθηση στο περιεχόμενο τής συνείδησής μας. 'Ετσι, δεχόμαστε, πώς δέν υπάρχει άπόλυτα παθητική αντίληψη. 'Η αντίληψη κατά τόν Wundt, πού προκύπτει από τόν τωρινόν έρεθισμό ενός οίουδήποτε αισθητηρίου όργάνου συνδυάζεται με μιá παράσταση άναπαραγόμενη από τή μνήμη. Κάθε αντίληψη τείνει ν' ά-

1. Ch. Richet: Essai de psychologie générale. 9η έκδ. σ. 122.

2. Σημειώστε τίς λέξεις «έντελώς συνειδητός» και «γενικώτερος όρος» — φράσεις άόριστες πού κινούν τήν έκπληξη όταν βγαίνουν από τήν πέννα ενός καθηγητή τής 'Ιατρικής Σχολής, και συγχωρητός μονάχα σ' έναν φιλόσοφο—ιδίως μάλιστα όταν οι φράσεις αυτές βρίσκονται σ' έναν όρισμό.

3. J. M. Charcot-Leçons sur les maladies du système nerveux. Paris 1887. 3e vol. leçon XIII, σ. 177.

4. Μπορεί νά πεί κανείς τó ίδιο και για τά σκυλιά πού τούς προκαλούνε σοβαρές βλάβες στους ίνι- ακούς λοβούς του έγκεφάλου και πού βλέπουν τó κρεατόψωμό τους ή τó καμταίκι χωρίς νά τ' αναγνωρίζουν: Πρόκειται πάντα για τήν ικανότητα τής άναγνώρισεως.

de la conscience.» ('Εχουμε όπ' όψει μας τήν 9η έκδοση). Κριτική του Φέχνερ σελ. 45-55.

1. Guyau: Les problèmes de l'Esthétique contemporaine 1884. ('Εχουμε όπ' όψει μας τήν 7η έκδ.) σ. 63.

2. Αότ. σ. 72.

φυπνίσει στη συνείδηση παλιές παραστάσεις και οι παραστάσεις αυτές αναπαραγόμενες, συνδυάζονται πάντοτε εν μέρει με τη νέα αντίληψη και την τροποποιούν κατά το μάλλον ή ήττον. Έτσι, όταν διακρίνω από μακριά ένα πρόσωπο που γνωρίζω, ή ανάμνησις που έχω του προσώπου αυτού καθιστά την αντίληψή μου πολύ περισσότερο ακριβή. "Όλοι γνωρίζουμε πώς ακούμε καθαρά τα λόγια ενός εκκλησιαστικού ύμνου που ξαίρουμε, ενώ δεν ξεχωρίζουμε τα λόγια ενός άγνωστου ύμνου, ενώ και οι δυο ύμνοι μᾶς δίδονται με την ίδια φωνή. Συνήθως δεν έχουμε συνείδηση του συνδυασμού αυτού και φανταζόμαστε πώς η αντίληψή μας μᾶς έρχεται, τέτοια καθώς είναι, εκ των έξω. Για να μην παρασυρθούμε από τις εξαιρετικές περιπτώσεις, θά πρέπει να διαπιστώσουμε μήπως το ίδιο διεγερτικό, υπό τις ίδιες συνθήκες δεν παράγει την ίδια αντίληψη σε δυο διαφορετικά πρόσωπα. Για να εξηγήσουμε τις διαφορές αυτές, κάνουμε τότε την υπόθεση πώς οι αντίληψεις συμπληρώνονται και διασαφηνίζονται από στοιχεία αρχικώς υποκειμενικά και επαληθεύουμε κατόπιν αυτή την υπόθεση με την πείρα. Τέτοια είναι, σε γενικές γραμμές, ή θεωρία του Wundt. Κι' ο Γερμανός καθηγητής έκαμε μερικά πειράματα που σταθεροποιούν τις θεωρίες του. Φώτισαν, λόγου χάρη, με σειρά ηλεκτρικών σπινθήρων ένα άγνωστο σχέδιο, μιά χαλκογραφία και διαπίστωσαν πώς η αντίληψη του σχεδίου τούτου, πολύ συγκεχυμένη στους πρώτους σπινθήρες, γίνεται ολοένα και πιο ευδιάκριτη. 'Η προκαλούμενη ώστόσο έντύπωση στον άμφιβληστροειδή είναι ή ίδια σε κάθε σπινθήρα αλλά κάθε φορά ή αντίληψη τελειοποιείται, άποσαφηνίζεται, χάρις στην ανάμνηση που σχηματίσθηκε στο πνεύμα από τις προηγούμενες αντιλήψεις. Έτσι, ή αντίληψη για τον Paul Janet ή και για τον Binet ακόμη, είναι : ή λειτουργία (processus) διά της οποίας το πνεύμα συμπληρώνει μιά έντύπωση των αισθήσεων με μιά συνοδεία εικόνων. 'Ο Binet αναγνωρίζει πώς στην αντίληψη υπάρχει μιά «εργασία» του πνεύματος. Δίνω την ανάλυση του Binet της αντίληψης ενός πορτοκαλιού—θά ίδουμε καλύτερα πώς φτάνουμε στη νεώτερη θεωρία της αντίληψης που θ' αναπτύξω αργότερα και που θά μᾶς βοηθήσει να καταλάβουμε μεταξύ άλλων όλόκληρο το πρόβλημα της ζωγραφικής και της γλυπτικής.

«Όταν κυττάζουμε ένα πορτοκάλι, μᾶς λέει ο Binet, δοκιμάζουμε ώρισμένον αριθμό έντυπώσεων. Είναι πρώτα - πρώτα μιά όπτική έντύπωση του χρώματος, του φωτός και της σκιάς, άποτελούμενη, πραγματικά, από ένα πολυπλοκώτατο κρᾶμα άπλών αισθήσεων. Το μυϊκό σύστημα του ματιού, άφυπνιζόμενο από τον έρεθισμό του άμφιβληστροειδούς γίνεται το κέντρο συστολών που συνοδεύονται από καθωρισμένες μυϊκές αισθήσεις' πρέπει να σημειωθεί ή συστολή του ανοίγματος της κόρης του ματιού, ή σύγκλισις των άξόνων των δυο ματιών, ή σύσπασις του μυός της έστιακής προσαρμογής, οι

κινήσεις των ματιών στην κόχη τους κλπ., είναι ακόμη οι κινήσεις του κεφαλιού, του λαιμού και του κορμιού που εκτελούμε άσυναίσθητα για να επιτρέψουμε στις φωτεινές άκτίνες να φτάσουν στην επιφάνεια του άμφιβληστροειδούς και του εύαισθητότερου μέρους της επιφανείας αυτής δηλαδή της κίτρινης κηλίδας. 'Ιδού περίπου όλες οι πραγματικές αισθήσεις που δεχόμαστε από το αντικείμενο ή σχετικά με το αντικείμενο' όλα τ' άλλα βρίσκονται σάμπως έμμεσα στο στάδιο των εικόνων. Έτσι ή διεύθυνση και ή άπόσταση του αντικειμένου, δηλαδή ή θέση του στο διάστημα και το μέγεθος του είναι τρία σημαντικά γεγονότα παρεχόμενα όχι από τις αισθήσεις άλλ' από το πνεύμα' κι' αυτό δεν είν' όλο' έχουμε την έντύπωση πώς βλέπουμε, δηλαδή πώς βλέπουμε με τα μάτια του πνεύματος το σφαιρικό σχήμα του πορτοκαλλιού, τη λεία και διάστικτη επιφάνειά του, το χυμό που περικλείει, την τόσο πολύπλοκη διάταξη των έσωτερικών του μερών, την παρουσία των σπόρων και ταυτόχρονα νομίζουμε πώς αισθανόμαστε το βάρος του, την έλαφρά έλαστική σύστασή του, την όσμή του, τη γεύση του και νομίζουμε πώς ακούμε να προφέρεται το όνομά του. "Αν έξακολουθήσουμε να κυττάζουμε το πορτοκάλι, καθορίζουμε την άφυπνισή των εικόνων των σχετικών με την πραχτική του χρησιμότητα, με την ένεργεια της κοπής του μ' ένα μαχαίρι, της έισαγωγής του στο στόμα, της άπομύζησης του και της άπόρριψης της σάρκας και των κουκουτσιών. Τέλος, υπάρχει τεράστιος αριθμός εικόνων που δεν μπορούμε και να αναφέρουμε γιατί είναι προσωπικές σε κάθε παρατηρητή και έξαρτώνται από την περασμένη του πείρα και την έπιστημονική του μόρφωση. "Όλες αυτές οι εικόνες έχουν άφυπνισθεί ως έναν ώρισμένον βαθμό και περιστρέφονται γύρω άπ' αυτή την άπλή έντύπωση μιάς κίτρινης κηλίδας που δέχθηκε ο όφθαλμός.»¹ Βλέπουμε άρκετά καλά τον μηχανισμό που διαγράφει ο Binet, 1ο) άνακλαστικά φαινόμενα και 2ο) ένα συμπλήρωμα του πνεύματος. "Ό,τι έλεγε ο Claparède της Γενεύης στον ίδιο τον όρισμό του : «'Η αντίληψη είναι ή λειτουργία (processus) διά της οποίας το πνεύμα συμπληρώνει μιά έντύπωση των αισθήσεων από μιά συνοδεία εικόνων». 'Επίσης ο Άγγλος ψυχολόγος James Sully έγραφε : «Στην αντίληψη, το πνεύμα έπιδρά στο υλικό της αισθησης και συνενώνει στη σημερινή του στάση όλα τα άποτελέσματα της προγενέστερης του εξέλιξης.»² Μιά που ή θεωρία τούτη, άντλεί την πραγματική της άφετηρία από την άγγλική συσχετιστική σχολή (association - psychology), ή αντίληψη εξηγείται άπ' τη μιά μεριά από άναμφισβήτητα άνακλαστικά φαινόμενα (μά που δεν ενδιαφέρουν την κυρίως λεγόμενη ψυχολογία αλλά τη φυσιολογία) και μ' αύ-

1. Binet, La psychologie du raisonnement. Paris 1896, σ. 77.

2. James Sully: Outlines of Psychology και στο Sensation and Intuition.

τὸ τὸν ἀόριστο καὶ μυστηριώδη νόμο τοῦ συσχετισμοῦ τῶν ἰδεῶν, γιὰ τὸν ὁποῖον θὰ μιλήσουμε ἀργότερα καὶ ποὺ ἐξηγεῖ τὰ πάντα μὴν ἐξηγώντας τίποτα. Μ' αὐτὸ τὸ νόμο τοῦ συσχετισμοῦ μᾶς λένε πὼς οἱ ἰδέες συσχετίζονται μεταξύ τους καὶ πὼς μετὰ μιὰ διέγερση ἐκ τῶν ἔξω, χίλιες ἰδέες, εἰκόνες, αἰσθήματα, δηλαδή χίλια ψυχικὰ φαινόμενα ἔρχονται νὰ συνδυασθοῦν. Τὸ ξέρουμε, τὸ ξέρουμε κατὰ κόρον. Ὅπως ξέρουμε πὼς στὸν πυρετὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει προσβληθεῖ ἀπὸ τυφοειδῆ πυρετὸ, θὰ συσχετισθεῖ ἓνας νέος πυρετὸς τὴν ἔπομένη καὶ ἓνας ἄλλος τὴ μεθεπομένη. Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ μυστικὸ τοῦ συσχετισμοῦ αὐτοῦ. Γιὰτί μὲ τὸν ἐξωτερικὸ ἔρεθισμὸ συσσωρεύονται τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα καὶ πὼς γίνεται ἡ συσσώρευση αὐτῆ; Ποιὸς εἶναι ὁ μηχανισμὸς τῆς καὶ ποῖα ἡ λειτουργία τῆς;

Ὅταν μεταφερθεῖ στὴν αἰσθητικὴ, τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς ἀντίληψης βρίσκεται στὴν πρώτη μοῖρα. Φαντάζονται ὅτι ἐξηγοῦν μερικὰ αἰσθητικὰ φαινόμενα χάρις στὸ νόμο τοῦτο τοῦ συσχετισμοῦ καὶ δὲν ἐξηγοῦνε τίποτα. Ὁ ἴδιος James Sully, γράφει: «Ἐπίσης, βρίσκουμε πὼς γενικὰ ἡ φωτεινὴ λάμψη ἐνὸς πίνακα διαφέρει καταπληκτικὰ σ' ἔνταση, ἀπὸ τὴ λάμψη

τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων. Ἔτσι, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Helmholtz, ἓνας πίνακας ποριστάνοντας τὸ ἄσπρο ἔνδυμα ἐνὸς Μπεντουίνου, κάτω ἀπὸ ἓνα ἀστραφτερόν ἥλιο, ἐκτεθειμένος σὲ μιὰ πινακοθήκη μέτρια φωτισμένη, θὰ εἶχε φωτεινὴ ἐκλαμψη ἴση πρὸς τὸ τριακοντάκις χιλιοστὸ μονάχα τῆς λάμψης τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου. Ἐξάλλου ἓνας πίνακας παριστάνοντας ἐρείπια μαρμάρων στὸ σεληνόφωτο, θὰ εἶχε, ὑπὸ τῆς ἴδιας συνθήκης φωτισμοῦ, φωτεινὴ λάμψη ποὺ μπορεῖ νὰ ποικίλλει ἀνάμεσα σὲ δέκα καὶ εἴκοσι χιλιάδες φορές μικρότερη ἀπὸ τὴ λάμψη τοῦ ἀντικειμένου. Ὡς τὸσο ὁ θεατῆς δὲν παρατηρεῖ αὐτὲς τὶς καταπληκτικὰς διαφορὰς. Ἡ ὁ πίνακας, παρὰ τὴν τεράστια αὐτὴ διαφορὰ, μεταφέρει ἀμέσως τὸ πνεῦμα στὴν πραγματικότητά κι' ὁ θεατῆς, μπορεῖ μάλιστα, τὶς στιγμὲς ποὺ ἀπορροφᾶται ἐντελῶς, νὰ φαντασθεῖ πὼς κυττάζει τὴ σκηνὴ ποὺ χρησίμεψε ὡς ὑπόδειγμα.»

1. Ἐμεῖς ὑπογραμμίζουμε αὐτὸ τὸ κολοσσιαῖο χονδροειδέστατο λάθος. Ἀργότερα, σὲ ἄλλο μέρος τῆς μελέτης τούτης, θὰ ἰδοῦμε ἂν ὁ θεατῆς παρατηρεῖ ἢ ὄχι αὐτὲς τὶς διαφορὰς.

(Ἄκολουθεῖ)

ΠΑΡΑΜΕΡΙΣΕ ΤΗ ΝΥΧΤΑ...

*Παραμέρισε τή νύχτα πὸν μᾶς βαραίνει
Τὴν ἐρημιὰ τῆς βροχῆς πὸν τυλίγει τὰ πρόσωπα
Ἄπλώνοντας τρυφερὸ χέρι πάνω ἀπ' τὴν ἄβυσσο
Σὰν ἓνα φτεροὸ πὸν σηκώνει τὸν ἄνεμο
Πάνω ἀπ' τοὺς κάμπους πὸν χαράζουν τὰ μάτια σου
Πάνω ἀπ' τὶς θάλασσες πὸν ξετυλίγουν τὰ ὄνειρά σου*

Παραμέρισε τή νύχτα πὸν μᾶς βαραίνει

*Ὅμως τὸ πρόσωπό μου εἶναι θαμπὸ
Σὰ μιὰ εἰκόνα πὸν σχίσηκε μέσα στὰ χέρια σου
Ὅμως τὸ πρόσωπό μου εἶναι θαμπὸ κι' ἀνύπαρκτο
Ἐξω ἀπ' τὸν κύκλο πὸν χάραξε ἡ φτερούγα
Τ' ὄνειρο πὸν καλπάζει μὲς ἀπ' τὸ βλέμμα σου*

*Ὅμως τὸ πρόσωπό μου εἶναι θαμπὸ κι' ἀνύπαρκτο
Βυθίζεται στὸ σκοτάδι τῆς εἰκόνας σου
Στὸ σκοτάδι πὸν ἀγαπᾷ κι' ἀναπνέω*

Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ